

vlek voor onze natie – ook voor deze slappe, bange lieden die niets en nogmaals niets doen om de vijand te weerstaan . . . , hebben wij ons diep te schamen.’¹

‘*Vrij Nederland*, de nieuwe nummers’, zo noteerde eind april ’42 de tot verzet geneigde ambtenaar van het gewestelijk arbeidsbureau-Zwolle die wij al eerder aanhaalden,

‘kostelijk, in één woord! . . . Wat deze grauwe en onaanzienlijke krantjes betekenen in deze totale oorlog, is niet te schatten. Hoevele wankelmoedigen onder ons hebben ze weer een sterke, rechte rug gegeven, hoeveel vertrouwen weer teruggegeven aan weifelende harten, hoeveel geestdrift verspreid en inzicht en besef verhelderd?’

Hoeden af voor jullie, naamloze redacteurs. En Gods zegen over je goede werk.

Elke keer weer moet ik mezelf dwingen, de blaadjes door te geven. Je zou ze wéér willen lezen, keer op keer. Maar het mag niet. Doorgeven, en vlúg, zolang ze nog actueel zijn.’²

★

Het redigeren van een illegaal blad was ten dele normale redactionele arbeid (schrijven, beoordelen, selecteren en bewerken van berichten en artikelen) maar het was ook veel meer. De redacteurs moesten zelf de stof verzamelen. Dat betekende dat zij zich zo breed mogelijk moesten oriënteren over datgene wat in het land geschiedde en wat juist niet in de dagbladpers te lezen stond. Contacten met andere groeperingen waar verzet geboden werd, ook met andere illegale organisaties, vloeiden hieruit voort. Maar hoe rijker de inhoud van een illegaal blad werd, des te kwetsbaarder werd het. Daar kwam bij dat de noodzaak van specialisatie in die beginjaren vaak onvolgende in het oog gehouden werd: men werd door het zich uitbreidende werk en door de contacten die met anderen tot stand kwamen, als het ware meegesleept. De *Vrij Nederland*-groep liet niet alleen een illegaal blad verschijnen, zij ging de zorg voor onderduikers op zich nemen, zij ging zich moeite geven, een net van geheime zenders op te bouwen dat het gehele land bestreek, zij ging militaire gegevens verzamelen en dus ook driftig zoeken naar wegen en middelen om die gegevens naar Engeland weg te werken, kortom: zij werd een soort microkosmos waarin vele aspecten van het illegale

¹ A.v., 14 (8 mei 1942), p. 7. ² A. van Boven: *Jan Jansen in bezet gebied*, p. 116–17 (24 april 1942).